

**ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДІЛОВОГО
МОВЛЕННЯ ТА АСПЕКТНИЙ ПЕРЕКЛАД З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 202–206

Розглядаються особливості аспектного перекладу фахової літератури з німецької на українську мову з прикладами в межах правничої галузі та у сфері економіки.

Інтеграція України до світового економічного простору, розширення міжнародних контактів, зростання обсягів міжнародної торгівлі та дипломатичної діяльності призвели до зростання кількості документів та інших комунікацій іноземною мовою. Розширюються міжнародні зв'язки, вплив англійської мови ділового спілкування призводить до уніфікації діловодства в різних країнах. Однак необхідно відзначити певні особливості національної комунікативної поведінки та національного діловодства зокрема. Дослідження є актуальним з точки зору підвищення якості перекладу міжнародних документів з німецької мови, зважаючи на те, яку велику увагу приділяють німці формальностям та дотриманню протоколу.

Окрім зовнішньої класифікації фахових термінів, для якісного перекладу важливу роль відіграє внутрішня структура певного терміна, в якій виділяються такі базові ознаки: семантика терміна (денотативна, конотативна, прагматична); вмотивованість, яка має мовний та термінологічний підвиди; сигніфікативне значення (позначення спеціального поняття, вербалізація спеціального концепту). Врахування цих особливостей вимагає ґрунтовного підходу до перекладу тексту залежно від його стилю, фахової спрямованості та інших аспектів.

Аспектний переклад — переклад лише частини тексту відповідно до будь-якої заданої

ознаки (аспекту). Якість аспектного перекладу залежить від точного визначення аспекту та властивої йому лексики в мовах донора та реципієнта. Особливо складним є аспектний переклад у галузі офіційно-ділових та юридичних термінів, оскільки в німецькій мові часто застосовуються багатозначні терміни та конструкції, які змінюють переклад залежно від аспекту.

Аспектний переклад визначається не тільки загальною тематикою та стилем тексту, а й особливостями обраної аспектною ознаки. Залежно від призначення перекладу — юридичний (точність), офіційно-діловий (припустимий менший рівень точності та збільшення описовості), робочий переклад для наукових конференцій (еквівалентний переклад) тощо перекладач обирає те чи інше значення багатозначного терміна, мовної конструкції, перекладаючи частину тексту дослівно чи з застосуванням перекладацьких трансформацій, які дають змогу більш доступно подати текст на мові реципієнта, не змінюючи його сутність.

У своїх працях дослідники аспектного перекладу акцентують увагу на структурних відмінностях фахової мови, на особливостях фахової термінології. При цьому з точки зору застосованої лексики усі фахові тексти поділяють на 4 види:

1) терміни певної галузі, що мають власну дефініцію;

2) міжгалузеві, загальнонаукові лексичні блоки;

3) напівтерміни (або професіоналізми) і номенклатури;

4) професійні жаргонізми, сленг [2].

Нижче на прикладах хотілося б показати особливості перекладу певних термінів сфери міжнародного співробітництва з урахуванням таких теоретичних вимог: еквівалентності, транспарентності, запозичення або кальки, описового перекладу.

Відкрити фірму:

- *Ein Geschäft aufmachen* (в загальному сенсі, тобто зайнятися підприємницькою діяльністю);
- *Eine Firma eröffnen / gründen / stiften* (йдеться про конкретне підприємство, фірму, установу).

Реорганізація товариства з обмеженою відповідальністю:

- - *GmbH reorganisieren, reformieren* (внести нове);
- - *Umbilden* (змінити структуру, колишній порядок).

Створення організації:

- - *Gründung, Stiftung* (здебільшого в значенні заснувати);
- - *Eines Unternehmens* (у значенні створення комерційного підприємства);
- - *Einer Organisation* (будь-якої організації, установи, відомства);
- - *Eines Betreibers* (експлуатуючої організації).

Як другий компонент складного слова:

- - *stelle, Außenhandelsstelle* (зовнішньоторговельна організація);
- - *verband, Internationaler Arbeitsverband* (міжнародна організація);
- - *ausschuss, Normenausschuss* (організація технічних норм і стандартів);
- - *büro, Entwicklungsbüro* (проектна організація);
- - *träger, Versicherungsträger* (страхова організація);
- - *einheit, Wirtschaftseinheit* (господарська організація).

Наведені приклади наочно демонструють те, що перекладачеві юридичної та економічної літератури важко визначитися з тим чи

іншим терміном. Як уже згадувалося, потрібен досвід, грамотне використання джерел і знання предмета.

Для прикладу розглянемо багатозначність деяких термінів у межах окремої правничої галузі. Наприклад, у сімейному праві Німеччини існує низка термінів, переклад яких залежить від аспекту. Центральними поняттями цієї галузі права є концепти “сім’я” та “шлюб”.

Ці поняття протягом всієї історії розвитку сімейного права зазнавали змін. Найбільш яскраві зміни відбулися і відбуваються з середини ХХ ст.: церковний шлюб (*kirchliche Ehe*) поступився місцем офіційно зареєстрованому шлюбу (*bürgerliche Ehe, Zivilehe*), з’явився цивільний шлюб як формально неоформлене співжиття (*faktische Ehe, eheähnliche Lebensgemeinschaft, nichteheliche Lebensgemeinschaft, außereheliche Lebensgemeinschaft*), ставиться під сумнів принцип різностатевих партнерів у шлюбі (*gleichgeschlechtliche Gemeinschaft, homosexuelle Partnerschaft, Homo – Ehe*). Все це знаходить відображення в мові, в появі нових термінів, що відображають соціальну дійсність.

Терміни “сім’я” (*die Familie*) і “шлюб” (*die Ehe*) використовуються не тільки на позначення певних термінів в юридичній галузі, а й для опису відповідних соціальних інститутів. Зміни соціальної структури суспільства відбилися на цих сферах життя. Таким чином з’явилося безліч тлумачень терміна “сім’я” і, як наслідок, цілий ряд нових слів і словосполучень (термінів), що описують сучасну сім’ю. Різноманіття ознак, що характеризують сім’ю як специфічну групу, пояснює існування різних дефініцій поняття “сім’я”. BGB не дає кодифікованого визначення сім’ї, проте в теорії права і в професійній комунікації термін “сім’я” має свої відмінні особливості: це, як правило, термін на позначення спільноти осіб, які проживають разом та поєднані спільними правами та обов’язками, передбаченими сімейним законодавством. У коментарі до BGB містяться такі положення, що визначають поняття і значення сім’ї для німецького суспільства:

“Die Familie — das BGB enthält keine Begriffsbestimmung der Familie, geht auch nicht von der Familie als Gemeinschaft aus, sondern behandelt Rechte und Pflichten der Familienmitglieder als einzelnen Personen. Es sieht daher in der Familie lediglich die Gesamtheit der durch Ehe und Verwandtschaft verbundenen Personen, gebraucht den Begriff aber selbst nicht einheitlich. Im engsten Sinn versteht man darunter die Ehegatten und ihre Kinder” [7].

З огляду на це визначення, сім'я тлумачиться як коло людей, пов'язаних шлюбними узами або узами спорідненості, проте у вузькому розумінні сім'я — це тільки подружжя та їхні діти. Таке розуміння сім'ї суперечить реальній ситуації в суспільстві. Законодавство виходить з поняття сім'ї, заснованої на шлюбі, проте в німецькому суспільстві шлюб все менше є основною умовою виникнення сім'ї. У зв'язку з цим постає питання про правовий статус фактичних сімей. Термін *die Ehe* (у сучасному розумінні — шлюб) має західнонімецьке походження і раніше мав загальне значення — закон (*Gesetz*). Саме тому спорідненим йому вважається прикметник *ewig* (вічний). Сучасне німецьке законодавство не містить офіційного визначення шлюбу. Коментуючи BGB, провідні німецькі юристи так визначають шлюб: “*Das BGB enthält keine Begriffsbestimmung der Ehe. Man wird sie als die mit Eheschließungswillen eingegangene, staatlich anerkannte Lebensgemeinschaft zwischen Mann und Frau bezeichnen können*” [7]. У перекладі “шлюб — це вільний, добровільний, рівноправний союз жінки та чоловіка, що укладається для створення сім'ї і який породжує взаємні права та обов'язки подружжя”. Отже, використання певного терміна на позначення шлюбу в перекладі юридичних текстів в галузі сімейного права може значним чином варіюватись залежно від аспекту.

Таким чином, від обраної аспектною ознаки переклад німецьких офіційних текстів у сфері економіки, права чи інших галузей може відрізнитись як від оригінального тексту за побудовою, так і за використанням української термінології.

Розглянемо лексико-граматичні трансформації при аспектному перекладі з ні-

мецької мови. У практиці перекладу граматичні трансформації, звичайно, поєднуються з лексичними. Граматичні відповідники між мовами різних систем здебільшого можуть бути лише функціональними, залежними від низки перемінних факторів. У багатьох випадках зміна конструкції речення викликається лексичними, а не граматичними причинами. Оскільки комунікативне навантаження речення потребує ретельного вибору слів, щоб отримати вірне і точне відображення в перекладі, то рішення перекладацької задачі залежить і від вдалого вибору форми слова, його граматичного складу. Граматичні відповідники між мовами різних систем переважно можуть бути лише функціональними, залежними від деяких перемінних факторів. Граматична і синтаксична конструкція не мислиться у процесі перекладу як дещо самостійне, у відриві від їх лексичного наповнення. Посилення окремих моментів вислову здійснюється не лише емпатичною побудовою речення, а й вибором конструкцій, який створює найвигідніші умови для найбільш рельєфного виявлення думки [4].

Для реалізації відповідного термінологічного значення у певному контексті необхідно врахувати такі умови [1]:

- 1) термінологічне оточення фахового дискурсу;
- 2) саме дефінітивна функція терміна, що звужує звичайне тлумачення загальноживаного слова, задає заповнюваність семантичної структури у наявному термінологічному оточенні;
- 3) потреба і доречність у використанні загальноживаної лексики саме у термінологічному значенні для адекватної реалізації висловлювання.

Виокремимо головні методи перекладу термінів.

Як пише автор підручника “Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми” (2008) О. Селіванова [6], “головним методом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент — постійна лексична відповідність, яка точно збігається із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль під час

перекладу. Вони слугують опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту”.

Для досягнення максимальної адекватності під час перекладу, наприклад, юридичних термінів з німецької на українську перекладач повинен вміти користуватися різними видами перекладу, зокрема (далі цитовано за [6]):

1. Еквівалент, тобто наявний в українській мові адекватний юридичний зворот, що збігається з німецьким зворотом за змістом і за образною основою.

2. Аналог, тобто такий український стійкий зворот, що за значенням адекватний німецькому, але за образною основою відрізняється від нього повністю або частково.

3. Описовий переклад, тобто переклад шляхом передачі змісту німецького звороту вільним словосполученням, застосовується тоді, коли в українській мові відсутні еквіваленти й аналогії.

4. Антонімічний переклад, тобто передача негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції, або навпаки.

5. Калькування застосовується в тому разі, коли німецький зворот не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу.

6. Комбінованим перекладом послуговуються тоді, коли український аналог не повністю передає значення німецького терміна або ж має інший специфічний колорит місця й часу; подається калькований переклад, а потім іде описовий переклад та український аналог для порівняння.

Існує кілька видів основних лексико-граматичних трансформацій, які застосовуються для аспектного перекладу з німецької мови.

1. Основним видом аспектного перекладу є дослівний переклад, який вимагає точного знання певної термінології. Наведемо приклад дослівного перекладу: *“Die Bürger gestalten ihre familiären Beziehungen so, dass sie die Entwicklung aller Familienmitglieder fördern.”* — “Громадяни регулюють свої сімейні відносини так, що вони сприяють розвитку всіх членів сім’ї”.

2. Наступним розповсюдженим типом аспектного перекладу є членування речень. Більшість простих юридичних термінів німецької мови утворено за допомогою видозмінювання слів (семантичне термінотворення), а також зміною їх значення в результаті метафоричного переносу.

Для кращого розуміння членування речень виконується шляхом розбиття великого, складного речення на декілька менших речень. Наприклад, речення *“Das gilt nicht, wenn der Verkehr nicht zur Empfängnis geführt haben kann oder die Vaterschaft eines anderen Mannes wahrscheinlicher ist, ist die Vaterschaft eines anderen Mannes wahrscheinlicher, kann dieser als Vater festgestellt werden”* можна перекласти у такий спосіб: *“Це положення не діє у випадках, коли стосунки не могли призвести до зачаття або батьківство іншого чоловіка є більш ймовірним. В цьому випадку інший чоловік може визначатись як батько”*.

3. Наступним видом аспектного перекладу є граматична заміна. Такі заміни поділяються на 4 види: заміни граматичної категорії, частини мови, члена речення та речення певного типу.

Наприклад:

- *Der ehelichen und familiären Bindungen* — шлюб та сімейне життя;
- *haben die Aufgabe* — мають на меті;
- *mit Einschluss* — включно;
- *voll geschäftsfähig* — повної недієздатності.

Отже, аспектний переклад охоплює низку особливостей, які відображаються на лексико-граматичному та семантичному рівнях і впливають на якість перекладу з німецької мови на українську.

Розглянувши лексико-граматичні особливості аспектного перекладу з німецької мови на українську на прикладі юридичної та економічної галузей міжнародної ділової комунікації, можна дійти висновку, що залежно від сфери функціонування, галузі діяльності, аспектною ознакою та інших чинників переклад певних термінів та граматичних конструкцій може відрізнятися особливим чином. Слід зазначити, що таке твердження особливо стосується багатозначних термінів у сфері права,

економіки та інших галузей, у яких відбувається активне міжнародне співробітництво між Україною та Німеччиною.

Існує низка лексико-граматичних трансформацій, які застосовуються в аспектному перекладі. Ми розглянули деякі з них, зокрема дослівний переклад, членування речень та граматичну заміну. Вибір варіанта перекладу формується на базі аспектною ознаки, яка диктує вибір певного значення слова чи словосполучення, а також синтаксичної побудови речення на мові реципієнта. На практиці аспектний переклад є значно багатограннішим та вимагає високої кваліфікації перекладача.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. — М.: Междунар. отношения, 1975. — 240 с.

2. Верба Г. Г. Тематика перекладознавчих досліджень та їхня доказова база / Г. Г. Верба // Мовні і концептуальні картини світу. — 2010. — № 30. — С. 98–102.

3. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу (німецька мова): підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 592 с.

4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. — М.: Междунар. отношения, 1974. — 216 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: підручник / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 712 с.

6. Корунець І. В. Theory and Practice of Translation — Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник / І. В. Корунець. — Вінниця: Нова книга, 2003. — 448 с.

7. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) — Цивільне уложення Німеччини [Електронний ресурс] // Сайт Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. — Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>

Наведено аналітичний огляд практик аспектного перекладу фахової літератури з німецької на українську мову з прикладами в межах правової галузі та у сфері економіки.

An analytical review of practices in professional literature aspect of translation from German into Ukrainian of examples within the legal sector and in the economy.

Представлен аналітичний огляд практик аспектного перекладу спеціальної літератури з німецького на український мову з прикладами в межах юридическої отрасли и в сфере экономики.

Надійшла 15 червня 2016 р.